

Олександра Лотоцька

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МОВНИХ РЕАЛІЙ ЯК ОДИНИЦЬ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ

(на основі англомовних прозових творів О. Генрі)

Досліджено проблему перекладу реалій як носіїв національного колориту. На підставі аналізу перекладів окремих творів О. Генрі українською мовою розглянуто різні типи реалій і засоби, що використовують для їх відтворення. Зазначено, що реалії як лексичні одиниці, які становлять групу лексики підвищеної складності для перекладу, потребують особливого підходу з боку перекладача.

Ключові слова: *безеквівалентна лексика, слова-реалії, засоби перекладу.*

Відтворення національної своєрідності першотвору є однією з центральних проблем у перекладознавстві. Реалії, як одиниці безеквівалентної лексики, в англомовних прозових творах викликають значні труднощі під час перекладу. Складність полягає в тому, що для перекладу їх не існує відповідників, які б разом з передачею специфічної інформації відображали національний колорит, мали б ті самі конотації емоційного, смислового та стилістичного характеру, що супроводжують реалії в оригінальному тексті.

Актуальність теми наукового пошуку зумовлюється тим, що питання про природу мовних реалій у художніх текстах та засоби, що їх застосовують для перекладу, є недостатньо вивченим. Разом з тим роль слів-реалій у процесі міжкультурної комунікації доволі важлива. Сучасний розвиток методики викладання іноземних мов передбачає поєднання вивчення іноземної мови з одночасним вивченням культури країни, мова якої вивчається. Завдання викладача – залучаючи студента до іншої культури, іншої цивілізації, привернути його увагу до національно-маркованої лексики, вказати, що вона несе певні фонові країнознавчі знання, викликає у реципієнта певні асоціації.

Тому метою цієї праці є дослідження реалій у текстах англомовних прозових творів О. Генрі та способів їх адаптації при перекладі українською мовою.

Предметом дослідження є лексичні одиниці, що містять фонову інформацію та зустрічаються у творах відомого американського письменника. Треба зазначити, що його творчість відіграє важливу роль у вивченні англійської мови як іноземної. На заняттях з домашнього читання можуть бути залучені новели О. Генрі, мова художніх текстів якого густо пересипана словами, що виражають національно-культурну своєрідність творчості автора.

У перекладознавчих працях слово “реалія” як термін з’явилося у 40-х роках ХХ століття. Вперше його вжив відомий фахівець А. Федоров у праці “О художественном переводе” (1941). Багато вчених давали визначення реалії, але, на нашу думку, найповнішою і зрозумілою є дефініція болгарських дослідників С. Влахова та С. Флоріна: “Реалії – це слова і словосполучення народної мови, які відображають найменування предметів, понять, явищ, характерних для географічного середовища, культури, матеріального побуту, або суспільно-історичних особливостей народу, нації, країни, племені, і які, таким чином, постають носіями національного, місцевого або історичного колориту; точних відповідностей на інших мовах такі слова не мають, а отже, не можуть бути перекладені «на загальних підставах», тому що вимагають особливого підходу” [1, с. 438].

Проблемі вивчення реалій та відтворення їх у перекладі присвячено чимало розгорнутих і коротких мовознавчих та перекладознавчих розвідок. Науковцями, такими, зокрема, як Р. Зорівчак, С. Влахов і С. Флорин, А. Реформатський, В. Уваров, А. Супрун, В. Рєпін, В. Крупнов, запропоновано різноманітні класифікації реалій, досліджувано труднощі, пов’язані з адекватним перенесенням у перекладний текст усього масиву культурної інформації, закодованої в реаліях, що містяться у першотворі. Грунтуючись на аналізі численних перекладів літературних творів, українські дослідники (О. Кундзіч, В. Коптілов, Р. Зорівчак, О. Чередниченко та інші) показують шляхи подолання мовних перешкод, зумовлених розбіжностями культур. Напрацювання цих та багатьох інших лінгвістів, втім, не лише не вичерпують питання, а, навпаки, чітко вказують на перспективи його подальшого вивчення.

Р. Зорівчак, знаний філолог та перекладознавець, авторка книги “Реалія і переклад”, займається саме дослідженням неперекаданого в англомовних перекладах української прози. Практичний інтерес для нашого дослідження становить частина праці про способи відтворення реалій. Виокремлюють дев’ять таких способів: комбінована реномінація, дескриптивна перифраза, транскрипція (транслітерація), ситуативний відповідник, калькування, гіперонімічне перейменування (генералізація), транспозиція на конотативному рівні, метод уподібнення (синонімічна заміна) та контекстуальне тлумачення реалій [2, с. 84–150].

Особливістю реалій є те, що у носіїв певної культури і певної мови з ними пов'язуються такі фонові знання та асоціації, які на певному етапі міжнаціональних та міжмовних контактів можуть бути відсутніми у носіїв інших культур і мов. Під час перекладу реалій виникає, з одного боку, потреба підкреслити їх особливий колорит, іноді унікальність, а з другого – певним чином передати їх значення і типові для носіїв мови джерела асоціації, уникаючи, наскільки це можливо, багатослів'я.

Проаналізувавши реалії в окремих творах О. Генрі, спробуємо виокремити основні їх види та засоби перекладу українською мовою різними перекладачами:

Власні імена, що мають національне звучання. Надзвичайно важлива роль антропонімів і топонімів у створенні своєрідного місцевого забарвлення на текстовому рівні висуває на перший план проблему точного їх відтворення при перекладі іншими мовами. Перекладачі новел О. Генрі переважно послуговувалися прийомом транслітерації та транскрипції. Для створення колоритних образів письменник нерідко використовує прізвиська, вказуючи у такий спосіб на прикметні риси характеру, зовнішності, діяльності його носія. Тому при перекладі антропонімів імена зазвичай транскрибуються, а прізвиська перекладаються (калькуються):

“Why,” says Uncle Emsley, “she's gone riding with Jackson Bird, the sheep man from over at Mired Mule Canada” (“Пімієнтські млинці”) [3, р. 139].

— А вона, — каже дядечко Емслі, — поїхала з Джексоном Птицею, вівчарем з улововини Дохлого Мула (пер. М. Дмитренка) [4, с. 366].

— А вона, — каже дядечко Емслі, — поїхала на прогулянку з вівчарем на ім'я Джексон Птах, що з виярка Забрюханний Віслюк (пер. В. Горбатька) [5, с. 143].

До калькування вдаються обидва фахівці і при перекладі географічної назви.

He was shaven, and his coat was decent and his neat black, ready-tied four-in-hand had been presented to him by a lady missionary on Thanksgiving Day (“Фараон і хорал”) [6, р. 20].

Він був поголений, його піджак мав пристойний вигляд, а красиву чорну краватку подарувала йому в День Подяки* дама-місіонерка (пер. Ю. Іванова) [4, с. 255].

Як бачимо, перекладач використовує напівкальку з підрядковим поясненням, що дало змогу внести додаткову корисну інформацію для україномовного читача.

Опис, пояснення, тлумачення як прийом приблизного перекладу зазвичай використовують у тих випадках, коли іншого способу немає: поняття, яке неможливо передати транскрипцією, доводиться передавати описово, тобто вживати лексикографічні тлумачення.

Tomorrow he would go into the roaring downtown district and find work (“Фараон і хорал”) [6, р. 26].

Завтра він піде в метушливу ділову частину міста і знайде собі роботу (пер. Ю. Іванова) [4, с. 260].

For years the hospitable Blackwell's had been his winter quarters (“Фараон і хорал”) [6, р. 19].

Уже кілька років гостинна в'язниця Блекуел була його зимовою квартирою (пер. Ю. Іванова) [4, с. 254].

Реалії-міри

Start her off, now – pound of flour, eight dozen eggs, and so on. How does the catalogue of constituents run? (“Пімієнтські млинці”) [2, р. 142].

Нумо, поїхали: фунт борошна, вісім дюжин яєць і так далі. Що там сказано у спискові інгредієнтів? (пер. В. Горбатька) [5, с. 151].

Починайте... фунт борошна, вісім дюжин яєць і так далі. Що там іще в списку складників? (пер. М. Дмитренка) [4, с. 371].

Транскрибування з поясненнями у виносках зберігає національний колорит твору, однак ускладнює читання та сприймання, тому перекладачі вдало дібрали функціональний аналог лексем. Переклад за допомогою функціонального аналога/еквівалента є досить адекватним, якщо поодинокі випадки заміни реалії-міри на нейтральну суттєво не вплинуть на колорит твору загалом. Тому один із перекладачів вдається саме до цього прийому. Отже, порівняємо тексти оригіналу і переклади:

One day I gets all ensnared up in aspirations for to eat some canned grub that hasn't ever mooed or baaed or grunted or been in peck measures (“Пімієнтські млинці”) [3, р. 138].

І от одного разу мені наче перед погибеллю закортіло з'їсти чогось консервованого, що ніколи не мукало, не мекало, не рохкало і чого ніколи не відмірювали мірами ємкості сипких тіл (пер. М. Дмитренка) [4, с. 364].

Якось мною заволоділо нестримне бажання поїсти якихось консервованих харчів, що ніколи не мукало, не бекали, не хрокали і кількість яких не вимірювалася квартами та галонами (пер. В. Горбатька) [5, с. 141].

Фразеологічні одиниці, які “відтворюють соціально-культурну самобутність мовного колективу, викликану умовами його життя та особливостями історичного розвитку”, посідають

* День Подяки (останній четвер листопада) – американське свято, яке запровадили ранні колоністи Нової Англії на ознаменування першого врожаю, що зібрали в Новому світі. – Прим. перекл.

одне з перших місць на “шкалі неперекладності чи важкоперекладності” [7, с. 217]. Працюючи з цими конструкціями, перекладачі здебільшого користувалися прийомом описового перекладу або ж добирали ситуативні відповідники, як-от:

Have I been sodded down with Johnson grass by a pink-eyed snoozer, or what? (“Пімієнтські млинці”) [3, р. 143].

Мабуть, цей червоноокий лайдак нагодував мене якоюсь блекотою, як ти гадаєш? (пер. В. Горбатська) [5, с. 155].

Виходить, оте руде ледащо зовсім забило мені памороки. Чи як? (пер. М. Дмитренко) [4, с. 373].
...what was all this zizzararoola he gives me about pancakes? (“Пімієнтські млинці”) [3, р. 143].

А що ж він мені спагеті на вуха вшав про якісь млинці? (пер. В. Горбатська) [5, с. 155].

Чого ж тоді він плів мені всякі дурниці про млинці? (пер. М. Дмитренко) [4, с. 373].

But the boys kept the gasket up (“Пімієнтські млинці”) [3, р. 144].

Але хлопці ще довго з мене глузували (пер. В. Горбатська) [5, с. 157].

Але хлопці й досі з мене потішаються (пер. М. Дмитренко) [4, с. 374].

Зрідка перекладачі калькують фразеологізм або дещо трансформують його, аби не порушити його мету й структуру:

...’twas like trying to dig a prairie dog out of his hole with a peanut hull (“Пімієнтські млинці”) [3, р. 142].

... і це було схоже на спроби виманити з нори лугового собаку за допомогою арахісової шкаралупи (пер. В. Горбатська) [5, с. 153].

... тільки це все одно, що викопати лугового собаку з його нори шкаралупою земляного горіха (пер. М. Дмитренко) [4, с. 372].

Відхилення від літературної норми. У сучасному перекладознавстві постала не менш важлива проблема відтворення стилістично знижених місць художнього твору. У своїх новелах американський автор часто вживає просторіччя, діалекти, жаргони і сленг. Так, в аналізованому нами творі “Фараон і хорал” О. Генрі використовує жаргонну назву поліцейського – *the cop*. Знаходить її функціональний аналог у рідній мові й український перекладач – *фараон*. Тож, як слушно зазначає О. Чередниченко, норма перекладу може не збігатися з нормою рідної мови: “Відхилення від останньої, які сприяють збереженню національної та стилістичної своєрідності оригіналу, є цілком допустимими. Без них переклад не зміг би бути засобом діалогу культур” [7, с. 160].

Отже, на нашу думку, українські перекладачі проаналізованих нами оповідань О. Генрі досить вдало відтворили мовні реалії як носії національного колориту у першотворах американського автора. Вони використовували різні засоби перекладу одиниць безеквівалентної лексики. Транскрипцію і транслітерацію вони застосовували тоді, коли реалія набула статусу інтернаціоналізму, тобто назва або поняття добре відоме читачеві перекладу. Проте інколи, крім транскрипції чи транслітерації, їм доводилося додавати пояснення у вигляді виноски. Лише описовий переклад вони застосовували у тих випадках, коли в мові немає адекватного еквівалента, який можна було б надати у перекладі. Доволі часто, на наш погляд, перекладачі використовували функціональний аналог. Вони робили це тоді, коли в нашій країні існувала подібна за змістом та функціями реалія. Кальки перекладачі застосовували, якщо при дослівному перекладі зміст реалії залишався і вона була зрозумілою для читача. Ці обставини у процесі відтворення оригінального тексту зумовили варіативність мови перекладу, яка є “виправданою тоді, коли рецептивна культура потребує запозичень” [7, с. 160].

Література

1. Влахов С. Непереваемое в переводе. Реалии / С. Влахов, С. Флорин // Мастерство перевода, 1969 : сб. статей. — Москва : Сов. писатель, 1970. — С. 432–456.
2. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. — Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. — 216 с.
3. The Complete Works of O. Henry. 286 Stories And Poems In a New One-Volume Edition / O. Henry. — Garden City ; N. Y. : Doubleday & Co., 1975. — 1692 р.
4. Генрі О. Вибране : Королі і капуста. Новели та оповідання / О. Генрі ; упоряд. Н. М. Торкут. — К. : А.С.К., 2006. — 704 с. — (Бібліотека зарубіжної літератури).
5. Генрі О. Оповідання = Short Stories / О. Генрі. — Харків : Фоліо, 2006. — 223 с.
6. The Best Short Stories of O. Henry / O. Henry. — N. Y. : The Modern Library, 1994. — 343 р.
7. Чередниченко О. І. Про мову і переклад / О. І. Чередниченко. — К. : Либідь, 2007. — 248 с.

This article deals with the translation of realia as medium of national colouring. Based on the analysis of some O. Henry's stories interpretation into Ukrainian, the author defines types of cultural words and considers the ways of their translation. It is maintained in the article that realia, as a group of vocabulary which offers difficulty in interpretation, really need special approach on the part of an interpreter.

Key words: *non-equivalent vocabulary, realia, the ways of translation.*